

**Győr zenei életének kiemelkedő egyéniségei a századfordulón, a
helyi sajtó tükrében**

KZSVL65

Tartalomjegyzék

1. Témaválasztás indoklása	1
2. Győr művelődése a dualizmus korában.....	3
3. Győrben megjelenő korabeli újságok, sajtótermékek, rövid ismertetése.	5
4. Győr zenei életét meghatározó személyiségek, a sajtó tükrében	7
5. Magyar Lant.....	18
6. Dunántúli Dalosszövetség.....	23
7. Befejezés.....	27
Irodalom jegyzék:.....	29
Források	29
Képek jegyzéke:	30

1. Témaválasztás indoklása

Győr kulturális élete az elmúlt 15-20 évben, véleményem szerint jelentősen fellendült. Már nem csak nyáron, hanem az év minden szakában számtalan rendezvényen vehet részt a város lakossága és az ide látogató turisták. Úgy vélem, minden korosztály talál érdeklődésének megfelelő programot. A sok rendezvény, fesztivál, nem képzelhető el zene nélkül, ami sok művészeti ághoz kapcsolódik, a tánchoz, a színházhoz, a filmhez, de önmagában is kiapadhatatlan forrása a szórakozásnak. Győrben nagyon sok könnyűzenei koncertet rendeznek a városban élő fiatalok részére. Köszönhető ez annak, hogy néhány éve felépült az Egyetemi Csarnok. A régi, megszokott helyeken is számtalan koncertet rendeznek, pl. Győrszentivánon a Molnár Vid Bertalan Közösségi Házban. A Bartók Béla Művelődési Házban már az idősebb korosztály is talál magának zenei programot, nem beszélve a Győri Filharmonikusok által szervezett bérletes és nem bérletes előadásokról. A Nemzeti Színház is minden évadban műsorára tűz 1-1 operát, operettet, musicalt, aminek a győri közönség körében nagy sikere van.

1. ábra Győr, Richter Tere

Itt kell még megemlítenem a zenei oktatást, az általános iskolától egészen az egyetemig, aminek nagy múltja van a városban.

Győr zenei élete, tehát napjainkban nagyon változatos és színes. Dolgozatomban azt szeretném bemutatni, hogy is festett ez a kép 100-120 évvel ezelőtt, a megjelenő sajtó

tükrében. Az 1862 óta működő Zeneegylet¹ és a századfordulón élt győri emberek hogyan kapcsolódtak be a város kulturális életébe. A zenével kapcsolatos híradások milyen gyakorisággal jelentek meg a sajtóban? Az egyes sajtótermékek milyen kritikával fogadták a zenei élet változását, milyen hangnemben íródtak? Vajon ennyi év távlatából hogy fest a századforduló zenei élete a mai szemlélő számára? Észrevehető e egy város életébe és az ott élő emberek életébe mennyire van jelen a zene? Kik azok az emberek, akik a dualizmus korában formálták és hatást gyakoroltak a város zenei életére?

Dolgozatom témájául azért választottam Győr zenei életét, mert az utcákon sétálva számos olyan létesítménnyel, épülettel találkozok, melyeket a dualizmus időszakában, illetve a századforduló éveiben építettek. Mindenki számára ismert például a Városháza épülete, a zenepavilon. Sok olyan meghatározó személyiségről neveztek el utcát, akik azokban az években, nagyhatást gyakoroltak a város életére. Csak az ismertebbeket említve, Zechmeister Károly, Richter János Baross Gábor, Mihálkovics Tivadar.

Szeretném bemutatni a zenéhez kapcsolódó intézményeket, egyesületeket, a korabeli sajtótermékeket, valamint részletesen kitérni arra, hogy a korabeli sajtó milyen zenével kapcsolatos híreket tartott fontosnak, és hogyan írt róla.

¹ „A Győri Ének és Zeneegylet alapszabályai” Szakál Gyula: Győr a modellváltó város 1867-1918. In: Győri Tanulmányok 2011/33. 80. forrás. Győr, 2011. 302. old.

2. Győr művelődése a dualizmus korában

A kiegyezés utáni időszakban Magyarország gazdasági, társadalmi és kulturális élete nagyarányú fejlődésnek indult. Az Európában zajló forradalmak lecsendesedtek, a nemzetközi erőviszonyok rendeződni látszanak. Magyarországon a politikai helyzet megszilárdult a társadalmon belül a békés építkezés vette kezdetét. Látványosan növekedett és fejlődött Budapest. Ezzel együtt természetesen a vidéki nagyvárosok is, köztük Győr.

A dualizmus időszakában Győr is modernizálódott, megújult. Sikeresen alkalmazkodott a város lakossága a megváltozott gazdasági helyzethez. A kereskedők megtalálták a módját annak, hogy tudjanak versenyben maradni a modern körülmények között. A város fejlődésének mozgatórugója a kereskedelem mellett az új iparágak létrejötte volt. Ekkor alapították azokat a gyárakat, üzemeket, amik hosszú ideig meghatározták Győr arculatát, és kialakították a ma is fellelhető iparágakat. A város vezetése olcsó telkekkel, adókedvezményekkel segítette az ipar fejlődését, gyárak alapítását. Ennek köszönhetően 22 gyár alakult a városban.² Növekedett a népesség száma, Új középületek, utak, terek tették kényelmessé, a kialakuló polgárság életét. A város bevételei nőttek. Növekedett a vasúti személyszállítás, és ebben az időszakban nyílt meg Győrben a teherpályaudvar. Javította a város közlekedését a Rába vasúti híd, valamint a Duna parti szárnyvasút. Baross Gábornak köszönhetően a városban felállítottak egy kereskedelmi és iparkamarát.³

Ebben az időszakban szerveződnek a különféle egyletek, egyesületek. Először az országos egyesületeknek szerveződtek helyi szervezetei, majd megjelentek a Győrben helyi szerveződésű egyesületek is. A katolikus hitközség és a győri zsidóság több egyesületet is tartott fenn, különböző iparágakhoz tartozó egyletek szerveződtek, valamint olyanok, amik karitatív feladatokat láttak el. Fontosnak tarom megemlíteni a szórakozás, művelődés témája köré szerveződött egyleteket.⁴

Átalakul a polgári életforma. A jómódú német polgárságot lassan felváltja a magyar hivatalnok réteg és értelmiség. A győri zenei ízlés átalakulását Reményi Ede sikeres

² Bana József: Győr legnagyobb polgármestere Zechmeister Károly, Zechmeister Károly emlékszám I.

In: Győri Tanulmányok 2010/30. Győr, 2010. 36. old.

³ Sály István: Baross Gábor és Győr. Kisalföldi kalendárium 1995. Hazánk Könyvkiadó Kft. Győr. 1995. 53. old.

⁴ Egyesületek, alapítványok, közcélú adományok 1890-1917. In: Szakál Gyula: Győri Tanulmányok, Győr a modellváltó város. Palatia nyomda és kiadó Kft. Győr, 2011.

hangversenyei is, jól érzékeltetik. Lányi Viktor magyar dalai népszerűek. Ezt bizonyítja, hogy a győri dalárda az ő dalaival szerepel az akkor még erősen német kultúrájú Sopronban.⁵

Fontosnak tartom megemlíteni a dualizmus időszakában egyre nagyobb számban megjelenő nyomdákat, és ezzel együtt a növekvő időszaki kiadványok számát. A szabadságharc bukása után csak 1857-ben kap engedélyt győri kiadó lapalapításra, azt is német nyelven. Nem sokkal később azonban 1857. október elsején jelenik meg a magyar nyelvű Győri Közlöny.⁶ Itt kell megemlítenem Dr. Kovács Pál és Szávay Gyula nevét, akik sokban hozzájárultak ahhoz, hogy a város időszaki sajtója magas színvonalat ért el.

2. ábra Dr. Kovács Pál emléktáblája

A mai, modern Győr kialakulása, és fejlődése a dualizmus időszakában kezdődött el. Az akkor élt határozott, és lelkiismeretes, a város életéért felelősséget érző emberek munkájának köszönhetően városunk ma is Nyugat–Magyarország egyik meghatározó városa. Fejlett iparral, kereskedelemmel, oktatással, egyetemi élettel, kulturális élettel meghatározó szerepet tölt be a környék életében. Az ide látogató hazai és külföldi turisták is egy dinamikus, szépen rendbe tartott, kulturált, városban sétálhatnak, tölthetik el szabadidejüket.

⁵ Vörös Károly: Győr művelődése a dualizmus korában. Xantus János Múzeum. Győr 1972. 376. old.

⁶ Horváth József: A dualizmus kori Győr időszaki sajtójának történetéből. Győri tanulmányok, 2010/31. Zechmeister Károly emlékszáma II. Győr Megyei Jogú Város Önkormányzatának Kiadványa. Győr, 2010. 152. old.

3. Győrben megjelenő korabeli újságok, sajtótermékek, rövid ismertetése.

Dolgozatomban fontosnak tartom azt, hogy rövid áttekintést adjak a századforduló győri sajtótermékeiről, hiszen ezek az időszak kiadványok alkotják kutatásom gerincét. Három jelentős újság élt abban az időben egymás mellett. Ezek természetesen különböző nézőpontból tájékoztatták a lakosságot.

A legrégebben megjelenő időszak kiadvány a Hazánk. A város első magyar nyelvű lapja, amely 1847. január 2-án jelent meg.

3. ábra Győr első magyar nyelvű kiadványa a Hazánk

Kiadóként Niosser Richárd nevét kell megemlíteni, míg szerkesztője Dr. Kovács Pál volt. Kereskedelmi és szépirodalmi lapként jellemezték, „a közvélemény tájékoztatását, formálását tekintette fő feladatának.”⁷ A szabadságharc leverése után beszüntették, és 1880. január 3-án indult újra. Szerkesztője Pereszlenyi János. Munkatársai közé tartozott Gárdonyi Géza, aki a tanítóskodást abbahagyva, íróként próbált megélni. A lap 1889-ben szűnik meg, addig azonban hetente kétszer, majd hetente háromszor jelenik meg.

A Győri Közlöny 1857-1896. között jelent meg. 1871 végéig egyetlen újságja volt Győrnek.

⁷ Dr. Sály István: Emlékezés Dr. Kovács Pálra győri Tanulmányok 8. Győr Megyei Város Tanácsa Győr, 1987. 198.old.

1886. szeptember 26-án jelent meg a győri sajtó történetének leghosszabb életet megélt kiadványa, a Győri Hírlap, Szávay Gyula szerkesztésében, heti kétszeri megjelenéssel. Ebben az időszakban négy újság jelent meg a városban. A Győri Közlöny, a Hazánk, a Győri Hírlap és a Győri Híradó. Utóbbi, 1888 végén megszűnt, a többi, Szávay tudatos munkájának következtében beleolvadta a Győri Hírlapba. Szávay Gyulának köszönhetően, a századfordulón munkatársa volt a lapnak Gárdonyi Géza, külső munkatársai pedig Juhász Gyula, Ady Endre. Ady rendszeresen küldte új verseit publikációra Szávaynak.⁸ Harmincnál több írása jelent meg, teljes névvel, aláírással.

Két rövidebb megjelenésű kiadványt említek még meg, a Győri Független Újságot, és a Győri Naplót. Velük egy időben jelent meg a Dunántúli Hírlap, amely 1945-ig tájékoztatta Győr és a megye lakosságát.

Természetesen jelen voltak még különböző folyóiratok, amik nagyon változatos képet mutatnak, de ezek bemutatására itt nem térek ki. Csak az érdekesség kedvéért említek meg néhányat. Ilyen volt a Borromaeus című katolikus havi folyóirat, a különböző pedagógiai, vagy színházi lapok, a különböző hivatalos értesítők diáklapok, mint például a Remény című. Már akkor is népszerűek voltak az élclapok, mint a Garabonciás, a Hany Istók vagy a Győri Friss Borsszemek. Számomra érdekes, hogy már 1886-ban megjelent egy gyereklap, az Őrangyal, amely az ország szinte egész területére eljutott.⁹

Dolgozatom témáját tekintve, két kiadvány szerepel majd a kutatásaim körében. Ezek a Győri Hírlap, és a Győri Közlöny. Külön fejezetben szeretnék még írni, az 1901-1905 között megjelenő Magyar Lant című kiadványról, ami kifejezetten a város zenei életéről tájékoztatja az olvasókat, és azóta sem jelent meg városunkban hasonló színvonalú zenei lap.

⁸ Horváth József: A dualizmuskori Győr időszaki sajtójának történetéből Győri Tanulmányok 2010/31. Zechmeister Károly emlékszáma II. 1910-2010. Győr Megyei Jogú Város Önkormányzatának Kiadványa Győr, 2010. 161. old.

⁹ U.O. 165. old.

4. Győr zenei életét meghatározó személyiségek, a sajtó tükrében

Ebben a fejezetben nem az a célom, hogy lexikonszerűen leírjam néhány általam fontosnak tartott személy életrajzát, hanem az, hogy életük, munkásságuk bemutatásával rávilágítsak a kor életére, és arra hogy milyen sokoldalú személyiségek vettek részt, és formálták a századforduló kori Győr kulturális életét. Többen tevékenykedtek különböző egyletek köreibben, adakoztak, segítettek a környezetükben élőket. Népszerűséget és tiszteletet vívtak ki maguknak, és úgy gondolom, hogy a város fejlődése nem lett volna olyan töretlen a századforduló éveiben, ha a kulturális élet és a közélet szereplői nem lettek volna kellőképpen aktívak.

Elsőként **Richter Antalról** szeretnék szólni, akinek jelentős szerepe van a város zenei életének fejlődésében.

4. ábra Richter Antal

Zeneszerzőként és karmesterként tartja számon őt a hazai és a nemzetközi zenei világ. 1822-től 1832-ig az Eszterházy herceg énekkarának baritonistája. Kiválóan játszik csellón és zongorán. 1932-ben kerül Győrbe, ahol a székesegyház karnagya és orgonistája lesz. 1846-ban alapítja meg Győrött a férfidalegyletet, 1847-ben pedig a zeneiskolát.¹⁰

Nagyon sokat köszönhetünk **Dr. Petz Lajosnak**, aki mélyreható kutatómunkát végzett Győr zenei életéről, az 1497-esévtől, 1926-ig. Dolgozatom megírásakor is sokszor lapoztam fel a könyvét. Nagyon sokoldalú személyiség, kórházat alapított, könyvet írt a Győrt 1895-ben

¹⁰ Győri Életrajzi Lexikon. 2. átdolgozott kiadás. Szerkesztő: Grábics Frigyes, Dr. Horváth Sándor Domonkos, Kucska Ferenc. Galgóczi Erzsébet Városi Könyvtár Győr, 2003.

sújtó kolera járványról. nagyon sokat tett a közegészségügy érdekében, többek között a gyári dolgozók orvosi ellátását is megszervezte.

5. ábra Dr. Petz Lajos szobra

A századforduló időszakában, a helyi sajtóban, a Győri Közlönyben, és a Győri Hírlapban is sok cikk jelent meg a kultúráról, ezen belül a zenei életről is. A továbbiakban, dőlt betűtípussal jelzem azokat az idézeteket, amelyeket a korabeli sajtóból vettem.

Kutatásomat a Győri Közlöny 1888. november 11-i számával kezdem. Ekkor írtak először a győri zeneegylet újjáalakulásáról, mert hosszú ideig szünetelt a működése. Ebben a fontos eseményben aktívan részt vett a város akkori polgármestere, Zehmeister Károly, aki az egylet elnöki tisztségét töltötte be.

A Győri Közlönyben megjelenő írás így üdvözölte az egylet újjászületését:

„Mi nagyon örülünk hogy ezen hézag pótló egyesület új életre támad. A kezdeményezésnek törhetetlen kitartást s óhajtott siker elérését kívánjuk.”¹¹

„Szívünkben üdvözljük az egyletet, annál is inkább mert működésével közhasznúságot, városunk zenészi fejlesztésének lendítését várjuk.”¹²

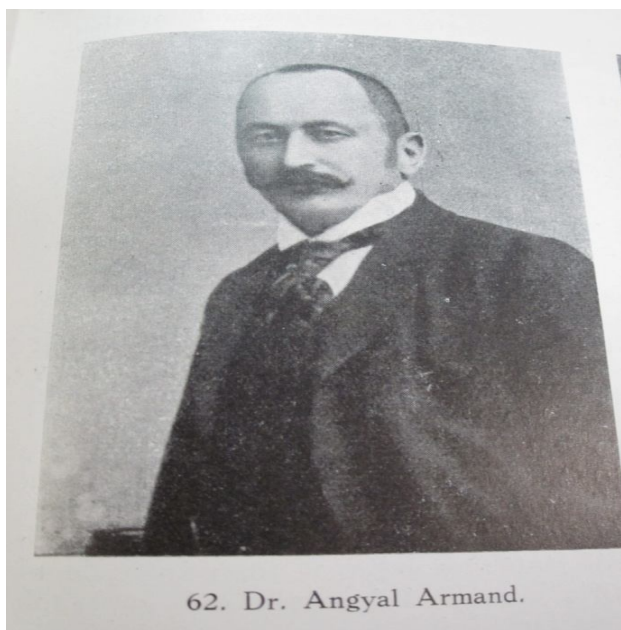
Részt vettek ebben a város köztisztvisletben álló vezetői, épp úgy, mint a zenét kedvelő, polgárok. Régóta tatóngó űrt töltöttek be ezzel, és a kultúrának egy szeletét sikerrel közvetítették a zenét szerető lakosság felé. A közösségben rang és iskolai végzettség nélkül részt vehetett bárki, aki kicsit ismerte és vonzódott a zenéléshez vagy az énekléshez.

A város színes egyénisége volt **Angyal Armand**, 31 éven át volt Győr rendőrfőkapitánya. Élete nagyon szorosan kötődik a zenéhez. Jogászhallgatóként karnagya volt a Jogász Dalkörnek. Zeneszerzést tanult Konti Józseftől, több száz dalt, zongoraetűdöt írt, színműveket

¹¹ Győri Közlöny 32. évfolyam 91.szám. 3. old.

¹² Győri Közlöny 32. évfolyam 98. szám. 2. oldal

és verseket zenésített meg. „1888-tól a Győri Ének és Zeneegylet igazgatója, 1891-1912 között elnöke. A Dunántúli Dalosszövetség megalapítója és elnöke, a Magyar zenészek Országos Egyesületének társelnöke.”¹³ E mellett tagja a győri Kisfaludy Irodalmi Körnek, munkatársa a Győri Hírlapnak. 1901. 1905 között Vajda Emillel alapítója a Magyar Lant című folyóiratnak.

6. ábra Angyal Armand

„Mint rendőrfőkapitány, mintaképe volt a lelkiismeretes, buzgó és önzetlen, mindenkivel szemben előzékeny és lekötelező modorú magyar tisztviselőnek. Aki őt hivatalában ismeretlenül megkereste, rendszerint a következő kérdést kapta: "Hatósági ügyben, avagy dalos ügyben tetszik engem keresni?"¹⁴

„Mint rendőrfőkapitány is hírnevet szerzett, városunk polgárai tisztelték és becsülték. A város több bizottságának volt a tagja, kettőt pedig ő vezetett. A cigánybizottságot és a bordélyügyi bizottságot.”¹⁵

Népdalfeldolgozásáért Millenniumi Királyi –díjban részesítették, egyházzenei tevékenységéért Szent Gergely-lovagkereszttel tüntették ki. Zenei és irodalmi tevékenységével nagyon sokat tett a város kulturális életéért.

¹³ Győri Életrajzi Lexikon 2. átdolgozott kiadás. Szerkesztő Grábics Frigyes, Dr. Horváth Sándor Domonkos Kucska Ferenc. Galgóczi Erzsébet Városi Könyvtár, Győr, 2003.

¹⁴ <http://vleveltar.gyor.hu/post/67/#04> Győr Megye Jogú Város Levéltára. Bana József: A lövöldöző "Levél hordozó".

¹⁵ <http://vleveltar.gyor.hu/post/67/#04> Győr Megye Jogú Város Levéltára. Bana József: A lövöldöző "Levél hordozó".

A Győri Közlönyben és a Győri Hírlapban is többször adtak hírt arról, hogy Angyal Armandnak különböző szerzeményeit adták elő, a zeneegylet koncertjén, ami minden alkalommal nagy sikert aratott. A Győri Közlöny 1892. március 13-i számában jelent meg egy hír Angyal Armandról, akinek Dalaim című dalos füzetéről elismerően írt Sággh József, a Zenelap című kiadványában. „... magyar dalíróink nagy része sablon szerint dolgozik. Angyal sok tekintetben szakít a helytelen felfogással és épp azért dalait az eredetiség lengi át.”¹⁶

1893 márciusában a Győri Közlöny és a Győri Hírlap is beszámol arról, hogy Angyal Armand díszoklevelet kapott, és a soproni Férfi Dalkör tiszteletbeli tagjává választotta, a Dunántúli Dalos Szövetség megalapítása alkalmából.

A főkapitány rendszeresen közzétette észrevételeit a zenével kapcsolatban, a lapokban. Ezek közül kiemelkedő, az 1893. december 24-én megjelenő Győri Hírlapban olvasható, A magyar zene címmel Ebben az áll, hogy már a magyar parlamentben is szót emeltek a zenei élet fejlesztése ügyében. „A zenei fejlődés legnagyobb akadályát képezi az a tévhit, nincs magyar zene, azért ne is beszéljünk a speciális magyar zenéről. A jövődők számára a magyar zenét akarjuk megmenteni? –Jól mondja Eötvös, mentsük meg előbb az enyésztettől a létezőt, s tegyük azt nemzeti közkinccsé.”¹⁷ Angyal szerint nem kellene sok a magyar zene megteremtéséhez. A meglévőt kellene összegyűjteni, hozzáférhetővé tenni valamint pályadíjakat kell kiírni a magyar zene minden válfajára Mindenek előtt ki kell irtani a művészi életből a „kozmpolitikus érzést”¹⁸ A német, francia divatot követik a magyar zenészek. A leendő pályaműveket kellő odafigyeléssel kell elbírálni és nem szabad hagyni azt, hogy eltűnjenek. Angyal Armand írását olvasva, felmerült bennem az, hogy több mint száz évvel ez előtt is azokkal a problémákkal küzdöttek a művészet és a kultúra kedvelői, mint most mi. Eltűnőben vannak a nemzeti értékek, és a meglévőt sem gondozzuk kellő odafigyeléssel. A fiatal generációnak nem a magyar zene a fontos, és nem a magyar előadók, hanem a külföldiek. Szerencsére a kutatásom időszakát követő évtizedekben Bartók Béla és Kodály Zoltán elvitathatatlan érdemeket szerzett a magyar népzene, tánc, felkutatásában és összegyűjtésében.

1895 áprilisában ismét egy hosszabb hangvétellű írást olvashatunk tőle, A zene művelése címmel. Ebben az írásában az olasz és a magyar nép zenéhez való viszonyát hasonlítja össze. „Mindkét nép már kora reggeltől, munkában, örömben, gyászban, dalra fakad. Mindez a nép szívéből fakad. ...mégis daczára hogy a dal a magyar nép érzelmvilágával ennyire

¹⁶ Győri Közlöny 36. évfolyam 23. szám. 4. old.

¹⁷ Győri Hírlap XIV. évfolyam 106.szám. 4. old.

¹⁸ Győri Hírlap XIV. évfolyam 106. szám. 4. old.

összeforrott, alig találunk nemzetet, melynél oly kevés gondot fordítanak a zene művelésére, mint éppen minálunk.”¹⁹

Nagy eredménynek tartja, hogy Győr városa felkarolta a Dunántúli Dalosszövetség megalakulását, a zeneegyletet és a zeneiskolát. *„Hála a sorsnak, egyesek buzgolkodásának, 1888. évtől kezdve újra megnyílt a múzsák temploma, vannak buzgó hívői s ma szervezetében megerősülve, biztos reménnyel néz a jövő elé.”*²⁰

1899-ben fontos szerepet vállalt abban, hogy a kettévált Zeneegyletet és a Filharmonikusokat egyesítse. *„...nem mulasztom el, hogy az egyesülés felett örömmnek ne adjak kifejezést. Úgy érzem magam mint a mesében Rip, ki hosszú ideig aludt, felébredvén újra a régieket látja maga körül. Azokat akik most itt vannak, mind régi ismerősöket üdvözölhetem.”*²¹

Vajda Emil, Angyal Armanddal együtt nagy hatással volt Győr zenei életének alakulására. Magyar nyelv és irodalom, ének-zene és tornatanár volt. 1897-ben helyeztette magát Győrbe, ahol a Győri Magyar Királyi Állami Főreáliskolában tanított. Meghonosította a labdarúgást. A Győri Ének és Zeneegylet karnagya volt. Több könyvet írt, a legismertebbek Kossuth Lajos élet és jellemrajza; A hegedű története; A komáromi hős.²²

7. ábra Vajda Emil

¹⁹ Győri Hírlap XVI. évfolyam 31. szám. 6. old.

²⁰ Győri Hírlap XVI. évfolyam 31. szám. 6. old.

²¹ Győri Hírlap 44. évfolyam 237. szám 2. old.

²² Győri Életrajzi Lexikon, 2. átdolgozott kiadás. Szerkesztő: Grábics Frigyes, Dr. Horváth Sándor Domonkos, Kucska Ferenc. Galgóczi Erzsébet Városi Könyvtár Győr, 2003.

„Irodalmi tevékenysége, felolvasásokban kiváló szónoki képességénél fogva nagyhatású ünnepi beszédekbe, hírlapi cikkekben és a hegedűről írt értekezésében stb. nyilatkozott meg. Tagja volt a győri Kisfaludy Irodalmi Körnek. Egyéni, lebilincselő modorával a vezetése alatt álló férfikar, rajongásig szeretett vezetője, összetartója volt. Mint hegedű – szóló is kiváló szerepet játszott a Zeneegylet és városunk hangversenyein. „... „Mint kiváló baritonista is nagy élvezetet szerzett hallgatóinak; karnagyi minőségében eltöltött 25 év után a zeneegylet egy díszhangverseny keretében ünnepelte.”²³

1898-ban már arról lehet olvasni az újságokban, megalapította vonós-négyes zenekarát, amellyel több hangversenyt is adtak.

Nagyon sokoldalú személyiség volt, zene és sportkedvelő, **Mihálikovics Tivadar**. Jogászként, 1876-ban került Győrbe. 1877-ben megalapította a Győri Csónakázó Egyletet, Balatonfüreden. 1883-ban megalakult az Országos Evezős és Vitorlás Szövetség melynek az elnöke lett. A millennium évében elkészült Radó téri csónakházban a vezetésével vívőversenyeket rendeznek²⁴. A város zenei életében is meghatározó szerepet vállalt, hiszen erős vonzalom fűzte a zenéhez. Brácsán játszott a Győri Ének és Zeneegylet zenekarában, valamint vonós-négyesnek is tagja volt. Halála után hangszerét a felesége a zeneegyletnek ajándékozta. A későbbiekben csatlakozik a szabadkőműves mozgalomhoz, a Társadalomtudományi Körhöz, majd a Radikális Párthoz.²⁵

Franek Gábor, zeneszerző, egyházi karnagy. A székesegyház karnagyi állásának betöltésére hívták Győrbe. 1894 októberében hozta létre a zeneegylet keretein belül a filharmoniai osztályt. Komponált különféle dalokat, miséket, vegyes kari műveket, zongora és hegedűdarabokat. A zeneegylet karnagya volt, és igazgatója a zeneiskolának.²⁶

Később az ő kezdeményezésére alakult meg a zeneegyleten belül a filharmoniai osztály, majd a Zenekedvelők Egyesülete. Véleményem szerint a filharmonikus osztály, később zenekar megalakulása nagy jelentőséggel bírt Győr zenei életét tekintve. Az összefogó zenészek, a későbbi nézeteltérések ellenére is, akkor még nem tudhatták, hogy az általuk létrehozott zenekar csaknem 120 év múlva is működni fog, és nagy sikerei lesznek a városban és külföldön egyaránt. A filharmonikus osztály megalakulása, amilyen szép csendben zajlott, és

²³ Petz Lajos: Győr város zenei élete 1497-1926 Győri Ének és Zeneegylet Győri Hírlap Könyvnyomdája Győr, 1930.

²⁴ Győri Életrajzi Lexikon, 2. átdolgozott kiadás. Szerkesztő: Grábics Frigyes, Dr. Horváth Sándor Domonkos, Kucska Ferenc. Galgóczi Erzsébet Városi Könyvtár Győr, 2003.

²⁵ Grábics Frigyes: Mihálikovics Tivadar Győri Tanulmányok 8. Győr Megyei Város Tanácsa Győr, 1987. 206.old.

²⁶ Petz Lajos: Győr város zenei élete 1497-1926 Győri Ének és Zeneegylet Győri Hírlap Könyvnyomdája Győr, 1930.

csak egy rövidke hír formájában szerepelt az újság hasábjain, később annál nagyobb jelentősége lett a város társadalmi életében.

8. ábra Franek Gábor

1895 januárjában így ír róla a Győri Közlöny, a filharmonikusok első koncertje után: „*Franek Gáboré az érdem, hogy városunk jeles zenészeit egy kalap alá gyűjtván megalakult a filharmonikus egyesület, s az ő dirigáló, erős keze teremte meg az első hangverseny sikerét. Bízva bízunk benne, hogy a fő célt : a közönség ízlésének nemesítését sohasem fogja szem elől tévesztetni, s bízunk a közönségben is hogy az egyesület hangversenyeinek látogatása által támogatni fogja a filharmonikusokat.*”²⁷ A cikkben méltatja az elhangzott műveket és a közreműködőket. Angyal Armand a lap hasábjain dicséri a zenekart és a vetőjét.

A Győri Hírlap 1895. április 11-i hasábjain lehet olvasni azt, hogy a filharmonikusok készülnek az első hangversenyükre. Franek Gáborral együtt, Komáromba utaztak, „...és ott a 19.-ik gyalogezred zenekarával megtartotta az előadásra kitűzött zenedarabok első összpróbáját. Mint halljuk, a próba kitűnően sikerül a mennyiben a 60 tagú zenekar összjátéka oly precíz volt mely a legkényesebb követeléseket is kielégíti.”²⁸

A Győri Közlöny április 25-i számában tudósítottak arról, hogy a filharmonikusok magas színvonalú hangversenyt rendeztek, és reményüket fejezik ki, hogy lesz még több ilyen zenei

²⁷ Győri Közlöny 39. évfolyam 6. szám. 4. old.

²⁸ Győri Hírlap XVI. évfolyam, 30. szám. 3. old.

esemény. A Győri Hírlap is ezen a napon számolt be a filharmonikusok hangversenyéről, egy hosszabb cikkben. „*Nem akarjuk kijelenti, hogy az egész nemes vállalkozás Franek Gábor székesegyházi karnagy és zeneigazgató érdeme, kiben városunk egy jeles képzettségű, tehetséges zenészt, s azon kívül egy energikus szervező zenei erőt nyert, mert ily szép és gyors eredményt csak kiváló tehetség és az erélyes és tapintatos vezetés létesített.*”²⁹ Sajnálátát fejezi ki az író amiatt, hogy a zeneértő közönség, és a hivatásos zenészek közül sokan nem vettek részt a hangversenyen. „*...különösen feltűnt, hogy a zeneegylet karmestere abban tényleg részt nem vett, de még meg sem hallgatta a hangversenyt.*”³⁰

1897 áprilisában már különváltan működött a zeneegylet és a filharmonikus alosztály, melyet Franek Gábor vezetett. Ezért is volt érdekes, a következő hír. A két egylet, együtt adott koncertet szeptemberben, az árvízkárosultak javára. „*A legjobbat és legszebbet nyújtotta mindkét egylet és a hálás közönség, mely az emelvény körül sűrű tömegben csoportosult, elragadtatással hallgatta a művészileg kiképzett karoknak előadásait, zajos és tüntető elismerésben részesítette Franek Gábor és Köppl Ferenc karmestereket.*”³¹

Limbay Elemér „A győri Baross úti Hungária – kávéház barátságos előzékeny tulajdonosa.”³²

Népdalgyűjtő és dalszerző volt. Kávéházában mutatta be a híres cigányprímások zenéit és saját dalait is. A kávéház bérbeadása után már csak a zenével foglalkozott. Külön dallam és szöveg formában adta ki dalgyűjteményét, 6-6 kötetben. A dallamok a Magyar album című kötetben jelentek meg, míg a szövegek a Magyar Daltár: A magyar nép dalainak egyetemes gyűjteménye dallam szerinti rendben címmel. A kötetek lejegyzését Bolla Gábor és Nemesovits Antal végezte.³³

Fontosnak tartom megemlíteni még néhány olyan polgár nevét, akik a zenét nem tanulták, de vonzódtak hozzá, művelték, és szívesen részt vettek a város kulturális életébe, tagjai voltak különböző egyleteknek. Időt, és néha pénzt nem kímélve, vetették bele magukat a közösségi életbe.

²⁹ Győri Hírlap XVI. évfolyam, 34. szám. 3. old.

³⁰ Győri Hírlap XVI. évfolyam, 34. szám. 3. old.

³¹ Győri Hírlap Negyvenegyedik évfolyam, 214. szám. 2. old.

³² Petz Lajos: Győr város zenei élete 1497-1926 Győri Ének és Zeneegylet, Győri Hírlap Könyvnyomdája Győr, 1930.

³³ Petz Lajos: Győr város zenei élete 1497-1926 Győri Ének és Zeneegylet, Győri Hírlap Könyvnyomdája Győr, 1930.

Közéjük sorolom, **Alexy Gézát**, aki tehetős fűszerkereskedőként dolgozott, de a zeneegyletnek pénztárosa és választmányi majd pártoló tagja is volt.³⁴ Tevékenyen részt vett a város közéletében. Több kereskedelemmel foglalkozó testület, egyesület tagja, elnöke.³⁵

Kontor Elek énektanára a zeneegyletnek, 1890-től, 1892-ig. 1894 január 24-i számában ír róla a Győri Hírlap. „*Kontor Eleknek Szávay tizenkét költeményére írt oldalai e napokban hagyták el a sajtót egy igen ízléses díszes külsejű füzet alakjában.*”³⁶

Árvay Géza a zeneiskolában cimbalom tanár volt. E mellett a helyi tűzoltóság szervezésében is részt vett.

Dr. Pfeiffer Fülöp, orvos, több alapítványt hozott létre, támogatta az éhező gyerekeket, az izraelita Menházat. Ötven esztendő jubileumát az Orvosszövetség is köszöntötte. 1867 óta tagja a zeneegylet férfi karának. „50 éves dalos működése fordulója alkalmából” az egylet ezüst babérkoszorúval tüntette ki. A zene iránti szeretete jeléül 5000 korona értékű alapítványt tett a Győri Ének és Zeneegylet céljaira.³⁷

Pfeiffer Mór, a férfikar kiváló tagja. A millenniumi kiállításra ő írta meg a zeneiskola történetét, valamint összeállította a kiállításra felküldött anyagot. Ezért a munkájáért bronzérmet nyert. Az egylet részére idegen dalszövegeket ültetett át magyarra.³⁸

Kirchner Elek lelkész, zeneszerző. 1888-ban lesz a győri evangélikus gyülekezet kántora. 1915-1918 között a Győri Ének – és Zeneegylet férfikarát vezette. A Győri Hírlap 1894. március 4-én írt arról, hogy a Hellensberger négyes, nagyon színvonalas koncertet adott. „*Szép számú közönség, Győr színe-java töltötte meg f. hó 1-én a Vigadó nagytermét, hogy hódoljon a zeneművészet legmagasabb fájának, a tiszta kamarazenének.*”³⁹ Kirchner Elek zeneszerzőt dicsérték, hiszen ő fogta össze a közreműködőket. Az előadott művek között szerepelt Beethoven egyik vonósnégyese, és Grieg G-moll négyese.

Köppel Ferenc 1830 körül érkezett Győrbe. Magánzenészként működött, majd a székesegyház együttesének volt a tagja. A férfikarok számára népies műdalcsokrokat készített. A Győri Hírlap 1899. márciusi számában olvashattuk róla: Köppel Ferenc leköszönt karmesteri állásáról, és őt „...az egylet felvirágozása és fejlesztése érdekében kifejtett halhatatlan munkásságát jegyzőkönyvében megörökíti és őt érdemei elismeréséül és szeretete jeléül

³⁴ U.O.

³⁵ Győri Életrajzi Lexikon, 2. átdolgozott kiadás. Szerkesztő: Grábics Frigyes, Dr. Horváth Sándor Domonkos, Kucska Ferenc. Galgóczi Erzsébet Városi Könyvtár Győr, 2003.

³⁶ Győri Hírlap XV. évfolyam, 7. szám. 4. old.

³⁷ Petz Lajos: Győr város zenei élete 1497-1926 Győri Ének és Zeneegylet, Győri Hírlap Könyvnyomdája Győr, 1930.

³⁸ Petz Lajos: Győr város zenei élete 1497-1926 Győri Ének és Zeneegylet, Győri Hírlap Könyvnyomdája Győr, 1930.

³⁹ Győri Hírlap XV. évfolyam, 21. szám. 5. old.

örökös, tiszteletbeli tagjai sorába emelte és tiszteletbeli karnaggyá választotta.”⁴⁰ Köppl Ferenc utóda Vajda Emil lett.

Fia, **Köppl Ferenc** ének és zenetanár. Tanított vonós, fúvós, zongora és orgona szakos hallgatókat. Tagja majd karmestere volt a színházi zenekarnak, és zeneegyletnek.⁴¹

Jerfy Antal, vezérigazgatója a Győri Első Takarékpénztárnak. Tagja volt a Győri Ének és Zeneegyletnek.⁴²

Ney Dávid, győri szabósegédből a győri izraelita hitközség kántora lett, majd a pesti Opera basszistája. „Mint győri kántor, a zeneegylet hangversenyein valamint egyéb jótékonyági alkalmakkor mindenkor szíves készséggel és nagy hatással szerepelt.”⁴³

Komponált különféle dalokat, miséket, vegyes kari műveket, zongora és hegedűdarabokat. A zeneegylet karnagya volt, és igazgatója a zeneiskolának.⁴⁴ A Győri Hírlap 1889-ben írt Ney Dávid hangversenyéről, amit a Kisfaludy szobor javára adott, augusztus 27-én.

Az egyház keretein belül is sokan művelték a zenélést, a zeneszerzést. Véleményem szerint élénk zenei élet folyhatott a századforduló korában az egyházon belül is. Hozzájárultak győr zenei életének színesebbé tételéhez.

Közülük szeretném megemlíteni **Gladich Pált**, 1878. január 6-án szentelték pappá. Számos fontos vállalkozásai között zeneszerzéssel is foglalkozott. Aktívan művelte az egyházzenet és népszerűsítette a gregoriánt.⁴⁵

Itt kell szólni még **Forotmeyer Richardról**, aki 1894-től a győri székesegyház énekkarának tagja, orgonistája és karmester helyettes. Vajda Emil vonósnégyes társaságának a tagja.

Dr. Giesswein Sándor a hittudományok tudora, e mellett nagy nyelvi érzékkel rendelkezett és a zeneegylet férfikarának volt a basszistája.⁴⁶

A teljesség igénye nélkül próbáltam bemutatni olyan személyiségeket, akik nagy hatással voltak nem csak a város zenei életére, hanem közéleti szerepléseikkel is hozzájárultak Győr sikeréhez. A lexikonokat, könyveket lapozgatva azt vettem észre, hogy ezek az emberek nagy többségükben nem is győri születésűek voltak, más városból, gyakran az ország másik

⁴⁰ Győri Hírlap 43. évfolyam, 72. szám 3. old.

⁴¹ U.O.

⁴² Győri Életrajzi Lexikon, 2. átdolgozott kiadás. Szerkesztő: Grábics Frigyes, Dr. Horváth Sándor Domonkos, Kucska Ferenc. Galgóczi Erzsébet Városi Könyvtár Győr, 2003

⁴³ Dr. Petz Lajos: Győr város zenei élete 1497-1926 Győri Ének és Zeneegylet, Győri Hírlap Könyvnyomdája Győr, 1930.

⁴⁴ U.O.

⁴⁵ Horváth József: Gladich Pál (Magyaróvár 1855- Magyarokimle 1922.) Arrabona 38/1-2.2000. Győr-Moson-Sopron Megyei Múzeumok Igazgatósága Győr, 2000.

⁴⁶ Dr. Petz Lajos: Győr város zenei élete 1497-1926 Győri Ének és Zeneegylet, Győri Hírlap Könyvnyomdája Győr, 1930.

végéből települtek városunkba. Annak ellenére, hogy „idegenek” voltak, nagyon sikeresen illeszkedtek be a város életébe. Hatékonyan közreműködtek a társadalmi élet szervezésében, hozzájárultak anyagi javakkal, és tudásukkal a város gazdasági és kulturális fejlődéséhez. Napjainkban Győr arculatát is meghatározzák azok a kulturális sport, és gazdasági létesítmények, amiket a századforduló idején alapítottak. Gondolok itt az ipart meghatározó Vagongyárra, Növényolajgyárra, a Textilgyárra. Ekkor alapították az első közkórházat, új városházát építettek, bővítették a vasutat. Az első sport egyesület ekkor alakult, valamint a témámhoz kapcsolódó filharmonikus zenekar. Szabályozták az oktatást, ezen belül fontos figyelmet fordítottak a zenei oktatásnak. Dolgozatom írása közben azt is észrevettem, hogy az akkori embereknek egyszerre több dologban is kimagasló teljesítményt tudtak nyújtani, mint például Angyal Armand, Mihálikovics Tivadar, és sorolhatnám még. Mindezt pedig élvezettel, a saját szórakoztatásukra, és a közjavára tették.

Dolgozatom témájához kapcsolódva, látható, hogy az általam kiemelt személyek, a zenei paletta milyen színes skáláján mozogtak. Találkozhatunk a cigányzenével, a korra jellemző műdalokkal, amit természetesen a szerzők a népzeneből merítettek. Itt kell említést tenni a műdalokkal turnézó Reményi Edéről és Lányi Viktorról. Szívesen játszották a közönség előtt az akkor is klasszikusnak mondható Mozartot, Bachot, és az akkor modern zenének számító Wagnert, Lisztet, Erkelt. Nem szabad megfeledkezni az egyházi zenéről sem, hiszen nem csak az egyházi személyek nevéhez köthető a művelése, hanem a világiak is nagy sikerrel, és örömmel művelték, illetve többen egyházi zenét, miséket is komponáltak.

5. Magyar Lant

A Magyar Lant öt éven át volt Győr zenei folyóirata. Szerkesztője Angyal Armand és Vajda Emil volt. Ez a két sokoldalú ember fáradságot és időt nem kímélve, számos tevékenységük mellett még a folyóirat hasábjain keresztül is népszerűsítették, terjesztették a zenét, ezen belül is a magyar zenét.

9. ábra A Magyar Lant címlapja

A Magyar Lant minden hónap 1-én és 15-én jelent meg 8-12 oldal szöveggel, és havonta 6-8 oldal hangjegy melléklettel. A lap magát zenemű folyóiratnak nevezte, és a Dunántúli Dalos Szövetség, a Győri Ének és- Zeneegylet, valamint a Komáromi Dalegyesület hivatalos közlönye. A kotta füzetek 4-5 lekottázott zeneművet, dalt, szöveggel együtt tartalmaztak. A zeneművek között találtam Angyal Armand, Kirchner Elek, Kontor Elek, Lányi Ernő⁴⁷ D'Amant Leó⁴⁸ Szentirmay Elemér⁴⁹, Lőrincz Bandi, Vajda Emil szerzeményeit.

⁴⁷ Lányi Ernő (1861-1923) Zeneszerző, Egerben székesegyházi karmester, tanítóképző intézeti tanár. Az első egyikeként lépett túl az úgynevezett dalárda stíluson. Számos pályázatot nyert. Brockhaus-Riemann: Zenei Lexikon. Második kötet. Zeneműkiadó Budapest, 1984.

⁴⁸ Dán Leó, zeneszerző, szörme nagykereskedő. Álnéven sok népszerű dalt, operettet, kamarazenét komponált. <http://mek.niif.hu/04000/04093/html/szocikk/10970.htm> Letöltés: 2013. 02. 16.

⁴⁹ Gazdálkodói, szolgabírói tevékenysége mellett dalszerzéssel is foglalkozott. Főként népszínművekhez írt kísérőzenéivel és népdalaival aratott sikert. Brockhaus-Riemann Zenei Lexikon. Harmadik kötet. Zeneműkiadó Budapest 1985.

A művek között találhatók népdalok, műdalok, hegedűre írt darabok, szalondarabok, férfikarok, kuplék és táncdalok. A lapban különféle rovatok alatt jelentek meg írások. Ilyen a Hazai újdonságok, a Zenei élet, a Külföldi hírek, Irodalom, Szerkesztői üzenetek, Zenei apróságok. Az első oldalakon jelent meg hosszabb írás és a Magyar Lant eredeti tárcája, ahol különféle ismeretterjesztő írások jelentek meg, természetesen a zenével kapcsolatban. Sokat folytatásban, több részben közöltek a folyóiratban.

Az első szám 1901. június 15-én jelent meg. A lap elején a szerkesztők bemutatkoztak az olvasóknak, és leírták, hogy mi a céljuk a folyóirat megjelentetésével, és mit szeretnének elérni. *„Tudomására hozzuk, hogy zenemű folyóiratunk érdekében szétkürtölt felhívásunkban lapunk a Magyar Orpheus címet viseli, minthogy azonban e néven szűnt meg hasonló vállalat, tévedések elkerülése érdekében vettük fel az új címet.”*⁵⁰

A bemutatkozó írás Zászlóbontás címen olvasható. A szerkesztők arról írtak, hogy a magyar zene és zeneirodalom eltűnőben van. Teret hódít a külföldi zene, ami fellelhető már a színpadon, hangversenytermekben. A neves magyar zeneszerzők műveit nem adják ki a kiadók. Ezért van szükség olyan kiadványra, ami bemutatja, terjeszti a magyar dalokat, zeneműveket. *„Szerény keretekben indul meg a tisztán művészi vállalkozás, s ha e kiáltó szó nem vész el a pusztában, talán egy porszemmel magasabbra emelheti a ma eltemetett magyar zeneirodalmat.”*⁵¹

A következő esztendőben, az első számban számot adtak a szerkesztők addigi munkájukról, és kérték a város lakóit, fizessenek elő a lapra, mivel nagyon kevés anyagi támogatást kaptak. *„Nálunk sok mindenre kerül, de művészetre mindig a legkevesebb, s a mint e célra kiadunk, azzal is a külföld mindent elnyelő gyomrára hízaljuk. Pedig kis nemzetek művészete leginkább rászorul honfitársainak támogatására. ...A nemzeti eszme érdekében indított vállalkozásunk egy cseppet képvisel, de mégis oly cseppet, melyhez, ha több csatlakozik, megeredhet a nemzeti zene csörgedező patakja.”*⁵² Ha nem olvastam volna a Magyar Lant megsárgult lapjait, akkor azt is gondolhatnám, hogy ez az írás, egy ma megjelent lapban található. Napjainkban is aktuális ez a téma, hiszen úgy gondolom, hogy a saját kultúránk megőrzésére költünk a legkevesebbet. Sokszor nem is az anyagiakon múlik, csak azon, hogy elsiklunk felette, és érdektelenek vagyunk.

Ebben a számban írtak még a szerkesztők a magyar népdal és a magyar műzene viszonyáról. Arról van szó, hogy a zenét hozzáértéssel, tudással kell szerkeszteni, és nem a külföldi

⁵⁰ Magyar Lant I. évfolyam, 1. szám.

⁵¹ Magyar Lant I. évfolyam, 1. szám.

⁵² Magyar Lant II. évfolyam, 1. szám. 1. old.

zenéből, hanem a magyar zenéből kell a példát venni. A február 1-én megjelent számban már arra buzdítottak az írók, hogy a régi magyar dalokat gyűjteni kell. *„Iskolát kell teremtenünk a magyar zenének, kritikailag összegyűjteni a régi magyar dalokat s azokat megfelelő, nemesen egyszerű letétekben kell közreadnunk.”*⁵³

Érdekesnek tartottam még a következő két írást, amik egymás után megjelenő számokban voltak olvashatóak, 1902 novemberében és decemberében.

Az első Német szó, német zene címmel jelent meg. *„Mintha megbolondult volna minden miniszter és minden családfő és minden tanár. A jelszó az: németül kell tanulni mindenkinek. A végeredmény az: németté lesz mindenki.”...Az idegen zenét tudja, a magyar zenét nem tudja. A magyar zenével tehát pénzt nem kereshet, ennél fogva, ösztöne hajtja arra, hogy a magyar zenét elnyomja mindenütt, kiszorítsa mindenünnen.”*⁵⁴

Amikor kutatásom során ezt a cikket olvastam Presser Gábornak az a kezdeményezése jutott eszembe, hogy néhány évvel ez előtt kitalálta a Magyar Dal napját. Ez a kezdeményezés, természetesen a könnyűzenei műfajra vonatkozik, de véleményem szerint, mint minden változást, változtatást, a fiatalok körében kell elkezdeni és velük elfogadtatni. Gyermekkorban kell és lehet megalapozni a zenei ízlést, a zene iránti fogékonyságot. Az előző fejezetekben írtam arról, hogy Győr lakosai fontosnak tartották az ifjúság zeneoktatását. Úgy gondolom, hogy ez ma sincs másképp.

A másik írás, a Magyar Lant, következő számában jelent meg, Magyar szó, magyar zene címmel. *„Nem ott kell a magyar zene sajátságát és erejét keresniünk, hol a zenetudósok keresik, mélyebben van e kincs elrejtve, mélyebben kell a kutatóknak behatolni, hogy az rejtett kincset felfedezzék. ... A magyar gondolkodás, a magyar érzés adománya és eredetiség kell hozzá, hogy valaki magyar zenét írjon. Az egyetemes magyar műveltség ehhez nem elég!”*⁵⁵

Olvasás közben Kodály Zoltán és Bartók Béla munkássága jutott eszembe. Ők visszamentek a gyökerekhez, azokhoz az emberekhez, akik még ismerték a régi magyar dalokat. Igazat adok a cikk írójának, nem elég ismerni a magyar történelmet, művészetet, kultúrát, hanem ahhoz igazi magyar értéket hozunk létre, a gyökerekhez kell visszamenni, és a magyar ember mentalitását, érzésvilágát, lelki beállítódását kell ismerni, sőt érezni. Ha Kodály és Bartók nem hasonlóan érez, akkor most a magyar és a világ zeneirodalma sokkal szegényesebb lenne.

1903-ban két számomra két érdekes írás találtam. Az egyik január 1-én jelent meg, melynek címe: A zeneművészet újjászületése. *„...a magyar zeneművészet a vallás – és*

⁵³ Magyar Lant II. évfolyam, 3. szám.

⁵⁴ Magyar Lant II. évfolyam, 19. szám.

⁵⁵ Magyar Lant II. évfolyam, 20. szám.

*közközlésügyi Miniszter jóvoltából s a művészetek iránt táplált lelkesedésből s tehetségéből folyó érzéke folytán otthont nyert, mert a zenepalota építése befejezett tény. ... legyen ez a palota a magyar zene igazi otthona erős vára, legyen irányítója, vezetője, világító fáklyája az új magyar zenének, s hirdesse fenn egy viruló új kor hajnalát.*⁵⁶ A cikk írója reményét fejezte ki, hogy a magyar zene otthonra talál, és ezen a helyen teret kapnak a vidéki magyar zeneszerzők is.

A másik írás, a szeptember 15-i számban jelent meg, Czigány kultusz hazánkban címmel. *„Azért bár szeretjük látni a cigányzenének s az általa továbbra is fenntartott magyar zenének ilyennemű kultuszát is, de ha a magyar zeneszerzőket ünnepelni kell, ünnepeljük azokat, kik a magyar zene alapjait vetették meg, Tinódit, Fáy, Lavottát, Csermákot....”*⁵⁷

A cikkben azt sérelmezi a szerző, hogy a magyar zenét a külföld a cigányzenével azonosítja. Liszt Ferenc jóvoltából, külföldön is tudnak már a magyar zenéről, de Liszt magyar vonatkozású zenéje is a cigány zenére épül, mivel csak felületesen ismerte a magyar zenét, a magyar mentalitást. Természetesen, ettől még az érdemeit és tehetségét nem szabad elvitatni. 1903. október 1-től, már a szerzők között láthatjuk Kontor Eleket is.

1904 kiemelkedő írásai, két nagy magyar zenész nevéhez fűződtek. Egyikük id. Ábrányi Kornél, kinek halálhírét közölte a lap és Vajda Emil emlékezett meg a híres zeneszerzőről. *„Mi is kétszeresen érezzük a veszteséget, mert a magyar nemzeti irány kijelölésével nekünk is irányítónk volt; buzdítónk, jóakaró barátunk s támogatónk. Lapunkat pártfogásával tüntette ki, buzdított kitartó munkára s becses dolgozataival minket is megajándékozott.*⁵⁸

A másik kiemelkedő zeneszerző, Erkel Ferenc, akiről a november 15-i számban írtak. A szerző Zempléni Árpád⁵⁹ volt, akinek szerzeményeit a kottamelléklet számos esetben tartalmazta. A cikk címe, Erkel sírjánál. *„Megindító volt az a szép ünnep Erkel sírjánál, kint a Kerepesi temetőben. A Filharmóniai Társaság rendezte. Erkel szellemének hozott hódolatként fogadják minden igaz magyar szív köszönetét. ... S midőn elhangzott az ének, elnémultak a beszédek, elszlott a közönség, az a szép géniusz emberi fülek számára nem hallható hangon tovább énekelte Erkel imáját. S mintha mondta volna: Ti eltávoztok, ti elnémultok, ti meghaltok. De én élek, s mint az idők végeig énekelni fogom a dalnak halhatatlanságát, a nemzet imáját, a költészet, a művészet örök dicsőségét.*⁶⁰

⁵⁶ Magyar Lant III. évfolyam, 1. szám.

⁵⁷ Magyar Lant III. évfolyam, 15. szám. 1. old.

⁵⁸ Magyar Lant IV. évfolyam, 1. szám. 1. old.

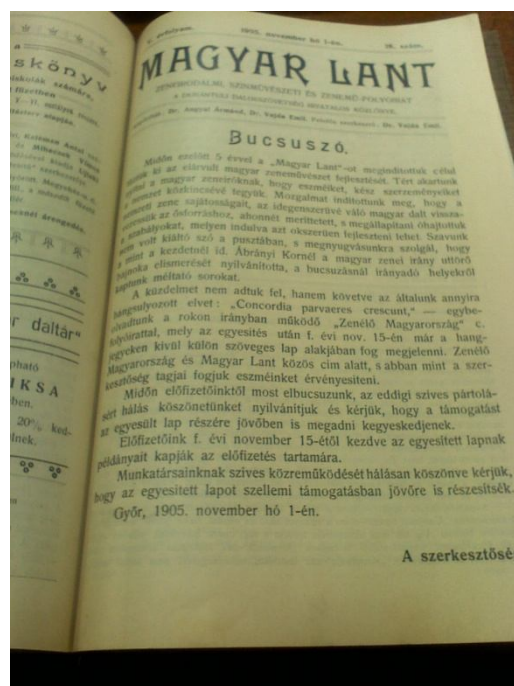
⁵⁹ Zempléni Árpád (1865-1919). Tehetséges költő, aki eleinte népszerű volt az olvasók körében. Költészetét azonban hamar elfeledték. A Nyugathoz képest konzervatív volt. Kitűnően ismeri a világ mítoszait. (letöltés: <http://mek.oszk.hu/01100/01149/html/zempleni.htm> 2012. 02. 20.)

⁶⁰ Magyar Lant IV. évfolyam, 21. sz. 2. old.

1905-ben jelent meg az az írás, amely az iskolák zenei oktatásáról szólt. „Nagy figyelmet kell fordítani a vezető tanárnak arra, hogy a zenekar minden tagja öntudatos munkát végezzen, s ne automata legyen, mely ledarálja a maga feladatát. ... A középiskolai ének és zenetanításnak rendkívül fontos feladat jut nagy etikai mint pedagógiai tekintetben. Műveli a tanulók lelkét, megszoktatja az egészben a saját akaratát fegyelmezni s elvonja, megvédi annak gyakorlása a kárhozatos más foglalkozásoktól.”⁶¹

Véleményem szerint ez a meglátás, napjainkban is aktuális. A zene tanulása, a zene művelése, fegyelemre, odafigyelésre tanítja az embert. Ezen kívül nagy sikerélményben is lehet része annak, aki zenél, aki megtanul lejátszani egy új dallamot.

Sajnos, a Magyar Lant 1905. november 1-én, az utolsó számát jelentette meg. A szerkesztők elbúcsúznak az olvasóktól. Azt írták, hogy a lap nem szűnik meg, csak beleolvad a Zenélő Magyarország című országos folyóiratba, ahol, mint szerkesztőségi tagok fognak tovább tevékenykedni.

10. ábra A Magyar Lant utolsó száma

A folyóirat megszűnésével Győr időszaki kiadványai között egy űr keletkezett. Ezt a hiányosságot a mai napig nem sikerült pótolni, hiszen, azóta sincs a városnak hasonló színvonalú zenei lapja.

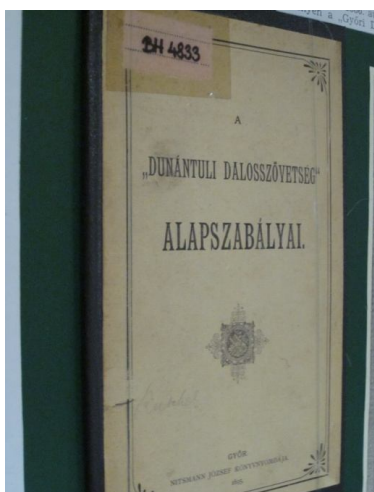
⁶¹ Magyar Lant V. évfolyam, 9. szám. 2. old.

6. Dunántúli Dalosszövetség.

A Dunántúli Dalosszövetség megalakulásával színesebb lett a város zenei élete. A dalos szövetséget azért hozták létre, hogy összefogják a Dunántúlon tevékenykedő különböző zenei egyleteket, dalárdákat. Évente összegyűltek, és dalos versenyeket rendeztek. A belépett tagok nagy örömmel utaztak egymás városaiba bemutatkozni, és mindig nagy eseménynek számított ez nem csak a megrendezést éppen elnyerő város részére, hanem a résztvevő vendégek számára is.

A Győri Hírlap a március 25-i, míg a Győri Közlöny az április 16-án megjelenő számában írt hosszú cikket a Dunántúli Dalosszövetség megalakítása körüli munkálatokról.

*„A Dunántúli Dalosszövetség érdemében megszerkesztett memorandum és felhívás fekszik előttünk, mely a dunántúli dalegyesületeket a május hó 20-án Sopronban tartandó alakuló ülésére invitálja.”*⁶²

11. ábra A Dunántúli Dalosszövetség alapszabálya

Egy füzetkében ismertetik az alapszabályokat, a célokat, amit több pontba szedtek. Ezek a következők voltak.

„1. A dalművészet ápolása és a Dunántúlban a művészeti érték nevelésére közös hangversenyek rendezése.

2. A közös hangversenyek iránti érdeklődés emelése végett a közreműködő dalegyesületek jutalmazása, pályadíjak kitűzése.

*3. A dal és zeneirodalom fejlesztése végett pályadíjak kitűzése.”*⁶³

⁶² Győri Közlöny 37. évfolyam, 33. szám. 5. old.

A kezdeményezés Stengl Antal, a soproni Férfidalkör főjegyzője terjesztette elő. A cikk írója sok sikert kívánt a mozgalomnak. Ezek után, alig telik el tíz nap, és az újság április 27-i számában már értesítik az olvasókat, hogy a Győri Ének- és Zeneegylet, valamint a Soproni Férfidalkör megalakítja a Dunántúli Dalosszövetséget, melynek alakuló közgyűlése május 21-én pünkösdvasárnap lesz. Az április 30-i számban már az állt, hogy a Dunántúli Dalosszövetség alakuló gyűlésére egyre több a jelentkező. Sopron, Győr, Veszprém, és Zala megyékből. Ez igazolja, hogy a hazai dal és zeneművészet fejlesztése elengedhetetlen.

Az első találkozót Szombathelyen rendezték meg, nagy sikerrel, amiről a helyi sajtó is részletesen beszámol. Dolgozatomban azonban az 1895-ben rendezett győri dalos találkozóra szeretnék kitérni. A rendezvény érdekében megmozdult az egész város.

Nyár elejétől már csak a Dunántúli Dalosszövetségről lehet olvasni, amin nem is lehet csodálkozni, hiszen készülnek a dalünnepélyre, ami Győrben kerül megrendezésre. Június 13-án, a Győri Közlönyben azt olvashatjuk, hogy 195-200 vendég számára kell szállást biztosítani, két napra. A következő falragaszból 300 példányt nyomtatnak: *„Kérelem Győr város közönségének. A Dunántúli Dalosszövetség folyó év június 29-én és 30-án városunkban tartja közgyűlését és a dalünnepélyét melyre a dalosszövetség vidéki tagjai nagy számmal fognak megjelenni.”*⁶⁴ Kéri, hogy akik szobával rendelkeznek, adják ki a vendégek számára. Szállásrendezőket választottak, és az elszállásolás részletes rendjéről a június 20-i számban is írnak. Június 16-án, a Győri Hírlap nem a gyakorlati oldalát közelíti meg a dal ünnepének. *„Ha van város melynek a zene, a dal iránt érzéke van, úgy ez éppen Győrvárosa. Városunk mindig az elsők közé tartozott midőn a magyar zene és dal érdekéről, istápolásáról vagy emeléséről volt szó. Győrváros közönségének magyaros vendégszeretete pedig országra szóló s így hisszük, hogy dalostestvéreink is olyan fogadtatásra találhatnak, hogy nem egyhamar feledhetik a győri hangulatot.”*⁶⁵

Június 27-én vezércikk jelent meg, A dal ünnepe címmel a Győri Közlönyben.

„Szívünk egész melegével üdvözljük a Dunántúli Dalosszövetség második közgyűlésére s az ezt követő dalünnepre városunkba érkező dalegyleteket és érdeklődő vendégeket. A idén a mi városunk polgárságát érte a megtisztelő szerencse, hogy a magyar dal bajnokainak vendégszerető házigazdája lehessen.”.....A magyar dal mindig nagy szerepet játszott nemzetünk kultúrájának történetében, s nagy befolyása, jótékony hatása a nemzeti szellem fönntartása, fejlesztése körül, s általában a magyarosítás terén ismeretes. A régi időkben

⁶³ Győri Közlöny 37. évfolyam, 33. szám. 5. old.

⁶⁴ Győri Közlöny 39. évfolyam, 48. szám. 6. old.

⁶⁵ Győri Hírlap XVI. évfolyam, 51. szám. 1. old.

hegedők, lantos diákok zengték az ősök dicső tetteit, azok utánzására buzdítva a lelkes utódokat.”⁶⁶ Ugyanebben a számban szerepet Balog István: A dal románca című verse, majd a második oldalon hosszú beszámoló és a műsor közlése az ünnepséggel kapcsolatban. „Üdvözljük a falaink közé jövőket s üdvözljük az eszmét, a dal szívet lelket gyönyörködtető és ígyen terjesztett eszméjét, amely alkalmat adott nekünk harmadszor is arra, hogy kiírassuk ismét lombfüzérés diadalkapunkra: Isten hozott!”⁶⁷ Részletesen ismertetik a megjelenő vendégek kistáját, ki honnan jött, majd név szerint felsorolja a házigazdákat és a dalosszövetség életét. Részletesen beszámolnak az ünnepélysorozatról, a programról, valamint az ünnepély színhelyeiről. Színhelynek a szigetet jelölték ki, ahová gondosan előkészített hídról kellett gondoskodni, díszkapukat építettek és 800 ülőhelyes tribünt.

„Hideg és meleg büfék, mindenféle árusátrak a földiszított két kioszk, egészítik még ki a tarka képet, amit természetesen a fény, a zaj, a sokaság hullámozása, katonabanda, cigánybanda, a vendégek jó hangulata fog általánosan dominálni.”⁶⁸

„Csinos kiállítású és ügyesen szerkesztett album is jelent meg az ünnepség alkalmából, melyet Szávay Gyula és Tóth Dezső szerkesztett, és amely számos jól sikerült arcképeken kívül, magába foglalja az ünnepség és a dalegyletek történetét, szép alkalmi verset, a versenyzők versenydalait az érkező vendégek és az ünnepélyt rendező különféle bizottságok teljes névsorát, facsimili is számos van az alkalmi lapban.”⁶⁹ Az ötödik oldalon megemlégették még, hogy a szombathelyi dalárda selyem szalagot adományozott a ének- és zeneegyletnek.

A Győri Hírlap is a dalos ünnepről ír. Címlapon közlik Hets István írását, amiben a dalosszövetség megalakulását, dicséri. „Ünnepünk a művelődés és kedély békés ünnepe, hatása elmúlni nem fog és az emlékezés ezüstszála meg nem szakad, mire a szövetség újabb székhelyén ismét találkozunk.”⁷⁰

A dalosszövetség emléklapján Szávay Gyula verse olvasható:

„Ahány virág van a mezőn, / Ahány sugár az égen,
Minden tavaszi hajnalon / Annyi dal éled éppen.
Erdőn mezőn már meg se fér / A szív is tele vele,
S ahány a virág és a szív, / A dal is annyiféle.”⁷¹

Ugyanebben a számban számoltak be a dalversenyről, hasonló részletességgel, mint a Közlönyben. Érdekesnek tartom, hogy Győri kalauz címen, az ide látogató vendégeknek

⁶⁶ Győri Közlöny 39. évfolyam, 52. szám. 1. old.

⁶⁷ U.o. 2. old.

⁶⁸ Győri Közlöny 39. évfolyam, 52. szám. 1. old.

⁶⁹ U.o.

⁷⁰ U.o.

⁷¹ Győri Közlöny 39. évfolyam, 52. szám 2. old.

bemutatják a város szállodáit, kávéházait, fürdőket, nyári kerteket, kiránduló helyeket, valamint a vasúti és gőzhajó menetrendet.

Végezetül, a dalosszövetség emléklapjáról, Tóth Dezső versét szeretném idézni.

*„Hozott az Isten, kedves dal- testvérek,
Kik ünnepelni mihozzánk jövétek,
Ide a három folyó városába,
Hol magyart fogad magyar barátsága!”⁷²*

Meglátásom szerint, nagy esemény volt ez a rendezvény, nem csak a zeneegylet, és a dalosszövetség életében, a város életében is. Szinte mindenkit megmozgatott, és nagyon sok vendéget láttak el Győr lakói. A Győri Hírlap július 2-án, míg a Győri Közlöny július 4-én ismét a dalünnepéről írt. Részletesen beszámolnak a vendégek érkezéséről, az ismerkedésről, a díszközgyűlésről, a bankettéről, miről még a részletes menüt is olvashatjuk. Nagyon színes, és zajos tömeg vonulhatott fel a verseny előtt, ahol, a versenyzők felvonulása kezdte a sort. A verseny után tűzijáték következett, majd *„...pompásan kivilágított aszfalton tánc fejezte be az ünnepélyt. A tánc a legjobb hangulatban, órákig tartott, mikor a szürkület derengése összeomlott a sétatér tündérfényével s az ott lüktető élet lassan – lassan elhalt.”⁷³*

A cikk végén olvasható a bíráló bizottság ítélete, mivel a dalosszövetség megalakulásakor kimondták, hogy díjat nem adnak át senkinek, a visszaélések elkerülése végett.

A Győri Hírlap írt rendezvény anyagi hasznáról is. *„A bruttó bevétel 2000 forinton felül van. Tisztára mintegy 6-800 maradt.”⁷⁴*

A millennium évében a budapesti dalos versenyen is szép eredményt ért el a győri Dalárda.

1896. augusztus 18 án ezt olvashatjuk:

„A győriek karát úgy a fővárosi, mint a vidéki dalárdák egyhangúlag zenei tekintetben is a legintelligensebbnek is érték el, mely véleményt az ünnepélyen jelen volt nagyszámú közönség is osztani látszott. ...Ez a fényes siker bizonyára jelentékenyen fog hozzájárulni ahhoz, hogy közönségünk a Győri Ének és – zeneegylet társadalmi nemes missziójában az eddiginél is hatásosabban támogassa.”⁷⁵

⁷² U.o. 4. old.

⁷³ Győri Közlöny 39. évfolyam, 54. szám. 4. old.

⁷⁴ Győri Hírlap XVI. évfolyam, 56. szám. 1. old.

⁷⁵ Győri Hírlap XVII. évfolyam, 188. szám 2. old.

7. Befejezés

Kutatásom végeztével úgy látom, hogy a zeneegyleteknek meghatározó szerepe volt Győr társadalmi és zenei életének alakításában. A város társadalmi életében jelentős szerepet töltöttek be. Összefogták az azonos érdeklődésű embereket, sokféle módon formálták a közösséget, hiszen a társaságon belül maguk az egyesület tagjai tanulhattak, szórakozhattak, segíthettek másokon, ugyanis több jótékonyági rendezvényt is szerveztek. Ők maguk is szórakoztattak, kivívták a lakosság elismerését, szeretetét, megbecsülését. Mindezek mellett fenntartották a zeneiskolát, ahol a szegényebb sorból származó gyerekek is tanulhattak. Gondoskodtak arról, hogy átadják ismereteiket, tudásukat. A hálás utókor, tavaly novemberében emlékezett meg a győri Liszt Ferenc Zeneiskola fennállásának 150. évfordulójáról. A Richter Teremben rendezett hangversenyen fellépett az iskola énekkara, fúvós és vonós zenekara, valamint ütő együttese.

2012 nyarán a Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár időszakos kiállítással emlékezett meg a Győri Ének- és Zeneegylet 150 éves megalakulásának évfordulójáról.

12. ábra Kiállítás

A kiállításon dokumentumokat, korabeli fényképeket mutattak be, a kezdetektől, a zeneegylet feloszlásának évéig. Sajnálatos, hogy a város zenei életével kapcsolatban álló intézmények nem csatlakoztak ehhez a megemlékezéshez. Véleményem szerint, a zeneegylet megalakulásának évfordulója, megérdemelt volna egy nagyobb szabású megemlékezést, esetleg egy nagyobb kiállítást, vagy előadásokat, koncertek rendezését.

Munkám során, a teljesség igénye nélkül igyekeztem bemutatni azokat az embereket, akik életükkel, munkásságukkal hozzájárultak Győr zenei életének fejlődéséhez, és a város zenei sikereihez, a különböző dalversenyeken. Az általam bemutatott emberek kimagasló teljesítményt nyújtottak nem csak munkájuk terén, hanem a közéletben is. Közülük kerültek ki azok az emberek, akik megalapították a mostani Győri Filharmonikusokat, zeneiskolát hoztak létre, különböző programokat, előadásokat, és hangversenyeket szerveztek. Nagy hatással volt rám Angyal Armand tevékenysége, aki a mellett, hogy a város rendőrfőkapitánya volt, rendszeresen és nagy buzgalommal szervezte a zeneegylet tevékenységét. Petz Lajos orvosként is kimagasló tevékenységet végzett a városban, mellette megírta Győr zenei életét, ami ebben a témában az egyetlen. Vajda Emil, Franek Gábor, a Limbay testvérek nevét tartom még fontosnak megemlíteni, valamint Zechmeister Károlyét, aki polgármestersége idején segített és támogatott minden kulturális megmozdulást.

A Magyar Lant bemutatásával arra szerettem volna rávilágítani, hogy több mint 100 évvel ez előtt is hasonló problémával küzdött a kultúra közvetítője, mint napjainkban. Olvashatunk aktuális történetekről, koncertekről, külföldi hírekről, tehetséges, ismert és kevésbé ismert zeneszerzőkről. A szerkesztők célja a magyar zene a magyar zeneszerzők népszerűsítése volt. Nagy odaadással és lelkesedéssel álltak a magyar zene és zeneirodalom megteremtésének ügye mellé.

Megítélésem szerint, napjainkban is nagyon sokszínű Győr zenei élete. Mindenki találhat életkorának, ízlésének kedvező zenei programokat. Számos könnyűzenei programot szerveznek hazai és külföldi előadók részvételével egyaránt. A komolyzenei rendezvények színvonalasak, és sokszor hallhatjuk a Győri Szimfonikusokat zenélni, valamint országos és világhírű művészek is gyakran fellépnek a Richter Terem színpadán. Tavalyelőtt kiemelkedő esemény volt a Kodály év. 1982-ben diákként még én is részt vettem Kodály Zoltán születésének 100. évfordulójára rendezett nagyszabású országos rendezvényen. Felejthetetlen élmény volt, amikor az ország minden tájáról összegyűlt középiskolás kórus, elénekelte a Kállai kettős-t.

A kultúrával és a zenével foglalkozó szakemberek fáradozásainak köszönhetően városunkban, egész évben, változatos programokban lehet válogatni. Aki nem talál ízlésének megfelelőt az, véleményem szerint nem is akar. Bízom benne, hogy a nehéz gazdasági helyzet sem lesz akadálya annak, hogy ez így maradjon.

Irodalom jegyzék:

Albert Tóth Judit: Dr. Vajda Emil élete és munkásságának főbb jellemzői. Győr. 1983.

Dr. Felpéczi Petz Lajos: Győr város zenei élete 1479-1926. Kiadja a Győri Ének – és Zeneegylet, Győri Hírlap Könyvnyomdája Győr, 1930.

Dr. Horváth József: Dr. Kovács Pál és a Hazánk. (a szerkesztő és az újság helye, szerepe a magyar sajtótörténetben) Arrabona 47/2. Győr-Moson-Sopron Megyei Múzeumok közleményei

Grábics Frigyes: Mihálkovics Tivadar. Győri Tanulmányok 8. Győr Megyei Város Tanácsa Győr, 1987.

Győr a modellváltó város 1867-1918. győri Tanulmányok 2011/33. Palatia Nyomda és Kiadó Kft. Győr, 2011.

Győri Életrajzi Lexikon 2. átdolgozott kiadás. Szerkesztő: Grábics Frigyes, Dr. Horváth Sándor Domonkos, Kucska Ferenc. Galgóczi Erzsébet Városi Könyvtár. Győr, 2003.

Vörös Károly: Győr művelődése a dualizmus korában. Xantus János Múzeum. Győr, 1972.

Források

Győri Hírlap III. évfolyam, 91. szám. 1888. november 15-től, - Győri Hírlap 44. évfolyam, 283. szám.1900. december 11-ig.

Győri Közlöny 32. évfolyam, 91. szám. 1888. november 11-től, - Győri Közlöny 40. évfolyam 98. szám. 1896. augusztus 18-ig.

Magyar Lant I. évfolyam 1. szám 1901 június 15-től, - V. évfolyam 18. szám. 1905. november 1-ig.

Képek jegyzéke:

1. ábra: Győr, Richter terem <http://gyor2017.hu/gallery/album/id/9/page/2> Letöltés ideje: 2014. január 10.
2. ábra: Dr. Kovács Pál emléktáblája Győrben, volt lakóházán. Fényképet készítette: Verba Lajosné. 2013. február 01.
3. ábra: Győr első magyar nyelvű kiadványa a Hazánk
<http://katalogus.kkmk.hu/jadox/portal/displayImage.psml?offset=1&docID=107&limit=10&schemaId=10&qdcId=1121&resultType=0&libraryId=23&origOffset>
Dr. Kovács Pál Megyei Könyvtár és Közösségi Tér Győr. Digitális gyűjtemények, Hazánk (1847-1848)
4. ábra: Ritchter Antal <http://www.partitura.abbcenter.com/?cim=1&id=86662> Letöltés ideje: 2013. január 29.
5. ábra: Dr. Petz Lajos szobra Győr, Egészségügyi Szakiskola kertje. 20013. 02. 01. Készítette: Verba Lajosné
6. ábra: Angyal Armand arcképe. Dr. Felpéczi Petz Lajos: Győr város zenei élete 1497 – 1926. Kiadja a Győri Ének – és Zeneegylet. Győri Hírlap Könyvnyomdája, Győr 1930. 107. oldal. Fotó. Készítette: Verba Lajosné 2013. február 8.
7. ábra: Vajda Emil <http://www.barossgyor.hu/index.php?mod=static&pageid=1781> letöltés ideje: 2013.02.01.
8. ábra: Franek Gábor Dr. Felpéczi Petz Lajos: Győr város zenei élete 1497 – 1926. Kiadja a Győri Ének – és Zeneegylet. Győri Hírlap Könyvnyomdája, Győr 1930. 107. oldal. Fotó. Készítette: Verba Lajosné 2013. február 8.
9. ábra: A Magyar lant címlapja. Fénykép, a folyóirat címlapjáról. 2012. február 14. Készítette: Verba Lajosné

10. ábra: A Magyar lant utolsó száma. . Fénykép: Magyar Lant, V. évfolyam 18. szám.
Fényképezte: Verba Lajosné 2012. 02. 14.

11. ábra: A Dunántúli Dalosszövetség Alapszabálya. Fénykép, készült a Kisfaludy Károly
megyei könyvtár kiállításán, 2013. február 28. Fényképezte: Verba Lajosné

12. ábra: A Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár kiállítása a zeneegylet megalakulásának 150.
évfordulója alkalmából. Fényképezte: Verba Lajosné, 2013. február 28.